

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Kungsängens kyrka hette fram till år 1967 Stockholms-Näs kyrka. Stockholms-Näs var annex till Västra Ryd men blev moderförsamling år 1964.

Samhället Kungsängen har växt upp till följd av att järnvägen drogs hit under sent 1800-tal. Bebyggelsen i Kungsängen är framförallt uppförd under 1900-talet med fler områden uppförda under 1960-talet då samhällsutbyggnaden kom igång på allvar.

Kyrkoanläggningen ligger i ett större flackt grönområde relativt avgränsat från omgivningen genom växtlighet. I kyrkans närhet ligger Hembygdsgården utgörande en gårdsbildning skapad av hitflyttade byggnader. Ekhammars gård, omnämnd redan under medeltiden, har en huvudbyggnad uppförd under 1800-talets första hälft och ligger norr om kyrkoanläggningen.

Kyrkoanläggningen omfattas av den medeltida kyrkan med muromgärdad kyrkogård, en äldre rödfärgad byggnad i anslutning till muren anordnad till bisättningsrum och klockstapeln från 1600-talet som ligger ett par hundra meter från kyrkan. Under 1960-talet byggdes ett columbarium och under 1970-talet tillfogades i anslutning till detta en kapellbyggnad. Under 1980-talet tillkom en församlingsbyggnad och byggnader för kyrkogårdsförvaltningen. De utvidgade delarna av kyrkogården utanför den äldre muren omfattas även av en minneslund, en urlund och en muslimsk begravningsplats. I anslutning till minneslunden är en damm och konstgjorda vattendrag anlagda.

2.2 Kyrkan

Kungsängen kyrka är uppförd under 1200-talet med ett kort rektangulärt långhus av gråsten och ett samlare kor. I dagens kyrka ingår den ursprungliga romanska kyrkans murverk i de två västligaste travéerna som bevarar en romansk fönsteröppning.

Vid 1200-talets slut eller 1300-talets början revs den romanska kyrkans kor och kyrkan förlängdes till en salkyrka med ett ovanligt långt korparti. I samband med ombyggnaden byggdes den södra portalen om i gotisk form.

Sakristia tillfogades vid 1300-talets slut eller 1400-talets början och försågs med kryssvalv. Under 1400-talets senare hälft kom vapenhuset till och välvdes samtidigt som långhus och kor med kryssvalv. Därefter har inga tillbyggnader skett.

En större ombyggnad år 1776 har gett kyrkan sitt nuvarande utseende. Fönsterna fick nu sin nuvarande form och i båda gavlarna utfördes rundfönster. En ny ingång togs upp i västgaveln och försågs med en omfattning av sandsten.

Under 1880-talet genomfördes en stilrestaurering i nygotisk anda. Vid en restaurering år 1920 avlägsnades 1880-talets förändringar varvid kyrkans exteriör återställdes till sitt 1700-talsutseende.

Kyrkan är byggd av gråsten med tegel i gavlar, omfattningar och valv. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar avfärgade i en vit kulör med grå sockelmarkering. Ankarjärn är synliga i fasaderna och är svartmålade. Den västra portalen har slätputsad, tvåspråkig, korgbågig omfattning där sandsten är synlig intill porten. Porten är bevarad från

1700-talet med nedre fyllningar av rutmönster. Vapenhusets ingång är rundbågig och försedd med dörr av tjärade furuplank med järnbeslag och medeltida dörring. Långhus, vapenhus och sakristia har alla sadeltak täckta av spån. Fönsterna är rundbågiga med brunmålade fönstersnickerier och blyspröjsade glas.

Kyrkans golv är utom bänkkvarterens trägolv utförda av tegel. Väggar och kryssvalv med rätvinkliga halvstensribbor är vitkalkade.

Till kyrkans äldsta inventarier hör två medeltida dopfuntar samt ett triumfkrucifix. Den äldsta dopfunten härrör från tidigt 1200-tal och har cuppa av kalksten och fot av sandsten. Den som idag används är en s k musselfunt från sent 1200-tal av gotländsk kalksten. Triumfkrucifixets kors är sannolikt från tidigt 1200-tal medan figuren härrör från 1500-talet.

Predikstolen är ett barockarbete från år 1635 av Mikael Reckner, domkyrkosnidare i Strängnäs. Predikstolen kompletterades med ett underrede under 1670-talet. Predikstolen är rik på polykromt målade sniderier och kompletterades med ett underrede under 1670-talet. År 1776 flyttades predikstolen från kyrkans södra sida till sin nuvarande plats. Vid samma tillfälle togs en uppgång till predikstolen upp från sakristian.

Det Körningska gravmonumentet över Anders Körning, död 1639, är utfört i sandsten. Gravmonumentet inkluderar tre sandstensreliefer av hans barn och är sedan år 1977 placerade utan tumba vid norra långhusväggen intill predikstolen. En vapenkartusch med Körnings vapen är inmurad i den norra korväggen över tumbans tidigare placering.

Altaruppsättningen härrör från år 1796. Uppsättningen består av en inramad oljemålning framställande Kristi förklaring. Inramningen av trä har gråmålade pilasteruppställningar med förgyllda ornament krönt av en halvcirkelformad strålkran kring rundfönstret. Altaret är från år 1776 och förändrades år 1796 då en sandstensplatta med inhugget bibelspråk sattes in på altarets framsida. Under altaret finns ett medeltida källarrum.

Den slutna bänkinredningen är insatt år 1945 och ersatte då en öppen bänkinredning från 1880-talet. I den främsta bänkraden har satts in två bänkskärmar från 1600-talets bänkinredning.

Orgelläktaren på fyrkantiga pelare byggdes år 1776 men har senare förändrats. Barriären härrör från år 1832 och är samtida med orgeln tillverkad av orgelbyggaren Pehr Zacharias Strand. Läktarbarriären och orgeln är vitmålade med förgyllda empireornament.

2.3 Kyrkogården

Den nuvarande kyrkogårdens utsträckning har tillkommit genom fler utvidgningar.

Den äldsta kyrkogården hade sin största utbredning söder om kyrkan. Delar av den södra muren härstammar från en ny mur som uppfördes kring kyrkan år 1778. De övriga murarna är uppförda i samband med en utvidgning av kyrkogården åt öst och väst år 1882. Muren åt öst togs bort vid samma utvidgning och ersattes av en låg terrassmur. Kyrkogården avgränsas nu åt öst av ett lågt, enkelt smidesstaket. Den tidigare östgränsen för kyrkogårdsmuren markeras ännu av de gamla träden vid kyrkans östra gavel. Den kallmurade kyrkogårdsmuren har ingångar dels i väst utan grindstolpar dels i söder. Den södra ingången omges av stenpelare av granit skänkta av Björnstjerna på Stäket år 1847.

Kyrkogården inom kyrkogårdsmuren har gräsade kvarter och grusade gångar. Längst med insidan av muren löper en trädkrans som utgörs av större lindar. De äldsta och största vårdarna är placerade framförallt på kyrkogårdens östra del där fler kvarter omfattas av gravvårdar över släktmedlemmar med anknytning till de större gårdarna i trakten. Kyrkogården omfattas av flertalet grusade gravplatser med stenramar.

Under 1960-talet utvidgades kyrkogården väster om kyrkogårdsmuren fram till columbariet. En ytterligare utvidgning ägde rum under 1980-talet då kyrkogården vidgas ytterligare åt väster och norr. Norr om kyrkogårdsmuren inrättades en minneslund och en urnlund. I anslutning till minneslundan utfördes en damm och konstgjorda vattendrag. Inom anläggningen har även en muslimsk begravningsplats inrättats.

2.4 Klockstapeln

Klockstapeln är uppförd år 1640 ligger på en mindre höjd ett par hundra meter väster om kyrkan. Stapeln stod ursprungligen något åt söder och flyttades under 1950-talet till nuvarande plats. Stapeln är ursprungligen uppförd som en öppen klockbock. Om detta vittnar bärstolparnas spånbeklädnad. Den har senare byggts in och panelats med rödfärgad locklistpanel. Ljudluckorna är svartjärade och taket täcks av en spånhus.

Intill stapeln har kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar från kyrkogården har ställts upp.

2.5 Bårhus

En äldre rödfärgad byggnad ligger i liv kyrkogårdsmurens västra sträckning. I byggnaden anordnades under 1980-talet ett bisättningsrum. Byggnaden är klädd med röd locklistpanel med vita knutbrädor och vindskivor. Luckor och portar är färgade svarta. Sadeltaket täcks av tvåkupigt tegel.

2.6 Columbarium

Columbariet är uppfört år 1962 väster om kyrkan och är uppfört av vita slätputsade murar. Ingången är försedd med en smidesport genombruten av geometriska mönster. Muren bryts upp av ett par höga, smala ljusinsläpp.

Invändigt har murarna insatta gravplattor och marken är försedd med betongplattor lagda kring en gräsyta. I gräsytan har höga tuijor planterats i en rad. I columbariet placerades år 1986 en gravvård av trä från 1800-talet. Vården av trä är sannolikt den äldsta i sitt slag bevarat i länet.

2.7 Kapellbyggnad ”Lillkyrka”

Kapellbyggnaden är uppförd år 1972 efter ritningar av arkitekterna Hans Matell och Anders Nordström. Kapellbyggnaden ligger i anslutning till columbariet och binds samman med detta genom en vit spritputsad mur.

Lillkyrkan var ursprungligen avsedd att användas som begravningskapell men används främst till mindre gudtjänster och som samtalsrum.

Kapellet har vita spritputsade fasader med grå betongsockel och svarta ståldörrar. Byggnaden har en lanterninöverbyggnad med plant tak täckt av svart plåt.

I anslutning till kapellet uppfördes under 1980-talet två förråd som under 1990-talet inreddes till personalutrymmen. Byggnaden har liksom kapellet vita spritputsade fasader och plant plåttäckt tak.

2.8 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kungsängens kyrka bevarar i sin helhet medeltida murverk. Den tidigaste romanska kyrkan byggdes om och förlängdes till salkyrka, välvdes och tillfogades sakristia och vapenhus under medeltid enligt ett mönster typiskt för flera samtida uppländska kyrkor. Kungsängens kyrka byggdes dock till med ovanligt långt kor.

Kyrkans yttre har idag det utseende den fick efter förändringar utförda under 1700-talet. Vid en restaurering under 1920-talet togs senare förändringar bort och kyrkans återställdes till sitt 1700-talsutseende med spåntäckt tak.

Kyrkorummet har tillkommit i fler etapper under medeltiden och präglas av inredning från flera olika tidsepoker. Till kyrkan äldsta inventarier hör två medeltida dopfuntar samt ett triumfkrucifix. Predikstolen är ett barockarbete och vittnar tillsammans med Körnings gravtumba om stormaktstidens kyrka. Altare och altaruppsatsen hör till det större förändringsskedet i kyrkans historia under det sena 1700-talet. Orgelfasaden och läktarbarriären har en tidstypisk empiriutformning från det tidiga 1800-talet. Till 1900-talets förändring hör den slutna bänkinredningen.

Miljön i direkt anslutning till kyrkan omfattande kyrkan, muromgärdad kyrkogård med växtlighet samt flertalet intressanta gravvårdar bildar en väl sammanhållen kulturmiljö av äldre karaktär. Miljön utanför kyrkogårdsmuren har genom utvidgningar av kyrkogården och fler byggnader tillkomna under andra hälften av 1900-talet skapat en stor modern anläggning utanför kyrkogårdsmuren. Columbariet har en arkitektur typiskt för sin tid och bildar tillsammans med lillkyrkan en väl sammanhållen enhet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

Kyrkan är en väl bevarad byggnad från medeltiden och utgör med sina bevarade murar och valv ett omistligt historiskt dokument.

Kyrkans nuvarande utseende exteriört erhöles efter förändringar utförda under 1700-talet.

Kyrkan bildar tillsammans med sin mur- och trädombäddade kyrkogård en sammanhållen kulturmiljö.

Kyrkogården omfattas av flera gravvårdar av historiskt och personhistoriskt intresse.

Kyrkorummet har bevarat inredning från flera olika tidsskikt i kyrkans historia.

2.9 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Riksantikvarieämbetets byggnadsregister, www.raa.se, Kungsängens kyrka (Stockholms-Näs kyrka), upprättat av Nils Olsson 1996-11-20

Beskrivning över kyrkorna samt några äldre herresäten och herrgårdar i Upplands-Bro Kommun, Stockholms-Näs Hembygdsförening, Kungsängen, 1953

Stockholms läns museum, Lisa Sundström, 2004-08-05

Gabriele Prenzlau-Enander, Upplands-Bro kulturhistorisk miljöer, Uddevalla, 1991

Börje Sandén, Det hände i Upplands-Bro, Borås, 1984

Sveriges kyrkor, Uppland, Band VII, Häfte 1, Bro Härad av Armin Tuulse, Stockholm, 1956

Upplands kyrkor, Del XV, Kungsängens kyrka av Bonzo Berggren, Katrineholm, 1985

Stockholms län museums arkiv

Länsstyrelsen i Stockholms läns arkiv

*Kungsängens kyrka med västgavel och vapenhus.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Kungsängens kyrkas åt norr med sakristia.
Anlagda vattendrag intill minneslunden norr om kyrkan.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Columbariet och kapellbyggnad med sammanbindande mur från väst.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

*Klockstapeln ligger ett par hundra meter väster om kyrka.
Vid klockstapel har ställts upp kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar från kyrkogården.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*

Kungsängens kyrka. Koret åt öst. Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.

*Kungsängens kyrka. Orgelläktaren åt väst.
Foto: Lisa Sundström, augusti 2004.*